

LA TRANSMISSIÓ *MORTIS CAUSA* DE BÉNS
COMUNS DELS DOS PROGENITORS
MITJANÇANT LA INSTITUCIÓ DEL LLEGAT
DE COSA ALIENA.
A PROPÒSIT DE LA SENTÈNCIA
DEL TRIBUNAL SUPERIOR DE JUSTÍCIA
DE CATALUNYA DE 24 D'ABRIL DE 2006¹

Paloma de Barrón Arniches
Professora lectora de dret civil
Universitat de Lleida

1. INTRODUCCIÓ

La institució del llegat de cosa aliena apareix com un mecanisme emprat de vegades pel causant català per a transmetre algun bé del qual només és titular de la meitat indivisa. Els cotitulars, habitualment matrimoni i casats en règim de separació de béns, decideixen atribuir un bé del qual són cotitulars a un dels fills comuns, i així ho estableixen en els seus testaments respectius. El resultat és que, de fet, en cadascun d'aquests testaments el causant efectua un llegat de cosa aliena, o almenys de cosa parcialment aliena, atès que afecta també la meitat indivisa que no és de la seva propietat. Altres vegades el llegat només s'estableix en el testament d'un dels causants, amb ànim de llegar el bé sencer encara que no s'especifica la situació de comunitat de béns que afecta la cosa llegada, de manera que és fàcil que es produeixi un conflicte. Evidentment, hi hagi acord o no entre els cotitulars del bé que es pretén transmetre *mortis causa* mitjançant aquest mecanisme, el que està clar és que l'obertura de la successió dels dos cotitulars en la majoria dels supòsits no es produirà alhora, i això també pot ser motiu de controvèrsia, tal com succeeix en el cas que va resoldre la Sentència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya de 24 d'abril de 2006, en la qual el cònjuge supervivent, cotitular del bé llegat pel seu espòs, no tenia cap intenció de transmetre aquell bé a la persona designada pel difunt, almenys no en vida. La pregunta

1. Aquest treball s'enmarca en les activitats del grup de recerca consolidat núm. 2005SGR00199.

clau —que, per cert, no es fa el demandant legatari en el cas que analitzarem— seria: qui és l'encarregat de complir la voluntat testamentària pel que fa al llegat de cosa aliena? Qui resulta gravat per aquesta disposició a títol particular? La resposta seria l'instituït hereu o els instituïts hereus.² Però, en el nostre cas, qui resulta gravat no és el cotitular del bé, de manera que aquest llegat de cosa aliena i d'eficàcia obligacional pot ser acomplert per mitjà de l'article 285.2 del Codi de successions (CS), això és, per mitjà del pagament del preu just de la cosa llegada. I llavors, què succeeix amb el desig del causant que aquest bé específic passi a ser titularitat d'un concret dels seus fills? Hom pot parlar, per tant, d'una certa ineficàcia d'aquest mecanisme emprat pel testador precisament per a assegurar la destinació de la cosa que pertany en comunitat proindivisa a ell mateix i al seu cònjuge.

Una altra qüestió que es posa de manifest en el cas que motiva la Sentència del Tribunal Superior és la dificultat d'interpretació de *la clara voluntat del testador* a què es refereix l'article 287 CS, de transmetre mitjançant un llegat el que no li pertany, en aquests supòsits.³ Així, tot exercint la seva facultat interpretadora del testament, en el cas objecte d'aquest treball l'Audiència Provincial confirma el criteri sostingut pel jutge de primera instància i sosté rotundament en el seu fonament de dret segon:

No está clara ni mucho menos la voluntad del padre de que los bienes prelegados pasaran a disposición íntegra del hijo.

No obstant això, el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya no dubta a qualificar aquesta conclusió de *no raonable* i sostenir que, per descomptat, no s'acomoda a la veritable voluntat del testador.⁴

2. Quant al llegat de cosa aliena, són de consulta obligada LL. PUIG I FERRIOL I E. ROCA I TRIAS, *Institucions del dret civil de Catalunya*, vol. III, «Dret de successions», València, Tirant lo Blanch, 2004, p. 408 i seg.; F. BADOSA COLL, *Manual de dret civil català*, Madrid, Marcial Pons, 2003, p. 721 i seg.; M. C. GETE-ALONSO Y CALERA, *Derecho de sucesiones*, Mataró, Cálamo, 2006, p. 130 i seg.

3. L'article 287 CS assenyala literalment: «Quan el testador o el gravat només tinguin una part en la cosa objecte del llegat o un dret sobre la mateixa cosa, el llegat serà eficaç únicament respecte a aquesta part o aquest dret, tret que resulti clara la voluntat de llegar la cosa enterament.»

4. STSJ de 24 d'abril de 2006, fonament jurídic cinquè: «[...] Doncs bé, dels fets relacionats en el tercer fonament jurídic d'aquesta resolució es desprèn que la conclusió a la qual va arribar la Sala d'apel·lació per a afirmar que no s'havia provat que la voluntat del legislador [entenc que es trata d'un error tipogràfic i que la sentència vol dir causant o testador, no legislador], fos la de verificar un llegat de cosa aliena no és raonable i no s'acomoda a la veritable voluntat del testador.»

Aquesta i altres qüestions es plantegen arran de la lectura de la Sentència de 24 d'abril de 2006, però advertim des d'aquest moment que, encara que el present treball se centra en l'anàlisi de la doctrina del Tribunal Superior sobre el llegat de cosa aliena, la veritat és que ens trobem davant d'una sentència que podria titllar-se *d'ampli espectre*, ja que el Tribunal, a més de resoldre els dos recursos extraordinaris per infracció processal interposats per la part actora i per la part demandada, en el recurs de cassació tractarà del llegat de cosa aliena, del llegat d'usdefruit amb facultat de disposar i de la institució de la llegítima i la seva intangibilitat qualitativa.

2. RESUM DE FETS I RESOLUCIÓ EN LA PRIMERA I LA SEGONA INSTÀNCIES

Una persona va atorgar un testament notarial el dia 29 de novembre de 1991. En aquest testament, el testador estableix un llegat d'usdefruit universal i vitalici, amb facultats de disposició, a favor de la seva esposa. A continuació assenyalava literalment:

[S]ense perjudici del que s'ha ordenat en la clàusula anterior prellega al seu fill [...] el solar edificable situat en [...] i les places d'aparcament assenyalades amb el nombre [...].⁵

En tercer lloc, institueix hereus universals els seus tres fills, el prelegatari i els seus dos germans. El mateix dia atorga testament la seva esposa, que ordena també l'usdefruit universal i vitalici a favor del seu marit, amb facultats d'alienació dels béns, i realitza una sèrie de prelegats a favor de cada fill, tot instituint conjuntament hereus els tres fills. Tot això, ho fa sense ordenar una destinació determinada per al solar ni per als pàrquings llegats en el testament del seu marit. La possessió del solar ja havia estat transmesa per ambdós esposos a favor del fill designat legatari del referit bé, que, com pot imaginar-se, és qui insta l'acció judicial que ha culminat amb la Sentència del Tribunal Superior de Justícia de 24 d'abril de 2006.

El demandant sol·licita, entre altres coses que no són objecte del present treball, que el jutjat declari la constitució, la validesa i l'eficàcia, sobre la base del testament del seu pare, d'un llegat de cosa aliena en la part que l'objecte de la

5. Tant el solar com les places d'aparcament eren titularitat en comunitat ordinària del causant i de la seva esposa.

referida disposició a títol particular recau sobre béns no propis del testador, això és, sobre la meitat indivisa del solar i de cada plaça d'aparcament. Sol·licita, a més, que es condemni la codemandada titular de la meitat indivisa dels referits béns i legatària beneficiada amb el llegat d'usdefruit universal, a atorgar les escriptures públiques que siguin necessàries per a transmetre-li la titularitat dels béns objecte de llegat. Finalment, el legatari demanda també els seus germans, cohereus, juntament amb ell mateix, del seu difunt pare, únicament a l'efecte que el jutjat els condemni a atenir-se als pronunciaments anteriors.

La Sentència del Jutjat de Primera Instància desestima íntegrament la demanda i absol els demandats de totes les pretensions de la part actora, la qual cosa implica, quant a la institució que comentem, que el jutge de Primera Instància rebutja l'existència d'un llegat de cosa aliena a favor del demandant. Per la seva banda, la Secció Dissetena de l'Audiència Provincial de Barcelona confirma aquesta tesi i encara arriba més lluny, perquè decideix que tampoc no escau lliurar la possessió de les meitats indivises pertanyents al testador, ja que aquest llegat resta condicionat pel llegat previ d'usdefruit universal amb facultat de disposició atorgat pel testador a favor del cònjuge sobrevivent, de manera que, en conseqüència, queda sotmès al règim dels articles 262 CS i concordants.⁶

En efecte, partint de la literalitat de l'article 285 CS, en el qual s'estableix com a regla general la ineficàcia del llegat de cosa aliena del testador, perquè lògicament hom pot disposar dels béns propis però no dels béns d'altri, es conclou que la voluntat del testador de llegar la cosa sencera no ha quedat degudament acreditada, de manera que qualsevol insuficiència probatòria en aquest sentit perjudica el legatari. La clau de la interpretació feta per l'Audiència Provincial es troba en el previ llegat d'usdefruit universal a favor de la cotitular del solar i de les places d'aparcament, ordenat pel testador. Si totes les disposicions testamentàries queden condicionades per aquest primer llegat —cal recordar que la segona i les següents clàusules testamentàries s'iniciaven dient «sense perjudici del que s'ha ordenat en la clàusula primera»—, no sembla raonable que, d'una

6. SAP de Barcelona, Secció Dissetena, de 4 d'abril de 2005, fonament jurídic segon: «En definitiva, pese a los imprecisos términos utilizados en las disposiciones testamentarias, que podrían responder a un error, y a las argumentaciones expuestas por el actor, no se está en condiciones de poder sentar la conclusión de la existencia de un legado de cosa ajena, por las razones expuestas, que inciden en la consideración restringida de dicha figura. El actor es beneficiario únicamente del legado de la mitad indivisa del solar y de las dos plazas de parking y ello sometido al usufructo universal con facultades de disposición a favor de su madre, es decir, al régimen previsto en el artículo 262 del Codi de Successions de forma que su efectividad dependerá de que cuando se produzca la extinción del usufructo no se haya utilizado la facultad de disposición, sin que se pueda obtener en este momento.»

banda, es pretengui donar al cònjuge sobrevivent una llibertat de disposició àmplia sobre els béns del causant i, de l'altra, es limiti, en virtut del llegat de cosa aliena, la seva llibertat de disposició sobre els seus propis béns. En definitiva, s'entén que l'objectiu essencial d'ambdós testaments recíprocs és la potenciació de la figura del cònjuge sobrevivent, la qual cosa no pot veure's mediatizada per cap altra disposició testamentària que limiti d'alguna manera la llibertat del sobrevivent de fer i desfer amb el patrimoni del difunt i amb el seu propi.

3. DOCTRINA SOBRE EL LLEGAT DE COSA ALIENA DEL TRIBUNAL SUPERIOR DE JUSTÍCIA DE CATALUNYA

3.1. SENTÈNCIA DE 24 D'ABRIL DE 2006

Sens dubte, un dels elements que fan més interessant la Sentència objecte de comentari és el canvi de criteri en relació amb les resolucions d'instància. El Tribunal Superior de Justícia estima en part el recurs de cassació presentat per cadascuna de les parts litigants i cassa la Resolució de l'Audiència, amb la qual cosa rebutja, expressament, la conclusió compartida pel jutge de Primera Instància i per l'Audiència Provincial sobre el que en aquest cas pot considerar-se acreditat en relació amb la «clara voluntat del testador». En el fonament jurídic cinquè desenvolupa les regles d'hermenèutica emprades i, una vegada fonamentada la seva conclusió que sí que existeix un llegat de cosa aliena en el testament litigiós, es deté a analitzar les conseqüències jurídiques que es deriven de tal declaració, actuant llavors, en el fonament jurídic sisè de la Sentència, a manera de tribunal d'instància.

La primera qüestió sobre la qual el Tribunal Superior de Justícia es pronuncia *in extenso* és el principi informador del dret successori català segons el qual *la voluntat del causant és la norma suprema de la successió*, que apareix consagrat, entre altres, en els articles 68, 101 i 110 CS. Només la voluntat veritable del testador descoberta amb l'aplicació correcta de les regles d'hermenèutica, desvetllarà en cada cas si hi ha o no hi ha llegat de cosa aliena. Però, atès que són possibles tantes interpretacions com jutges analitzin el supòsit fàctic, el Tribunal Superior estima que no era ni raonable ni s'acomodava a la voluntat del causant la interpretació feta per l'Audiència, i procedeix a judicar el supòsit de fet des d'una perspectiva diametralment oposada, per la qual cosa obté, en conseqüència, conclusions també contràries a les defensades pel tribunal de segona instància. Així, en el fonament jurídic cinquè es llegeix:

En el dret civil català la voluntat del testador és la norma de la successió. Ho és fins a tal punt que d'acord amb l'art. 110 del Codi de successions no ha d'acudir-se necessàriament al significat literal de les paraules [...]. Per a esbrinar la veritable voluntat del causant pot utilitzar-se qualsevol metodologia, també l'examen dels actes anteriors i fins i tot els posteriors de les persones encarregades de complir la voluntat del testador.

És important tenir en compte que el Tribunal Superior fixa l'atenció no només en els actes anteriors i coetanis del testador, la veritable voluntat del qual es tracta d'escatir, sinó també en els actes, en aquest cas, de la cotitular dels béns llegats, la seva esposa, que se suposa que va participar en el seu moment en la decisió conjunta del matrimoni de repartir els béns comuns entre els tres fills instituïts després hereus, mitjançant prelegats i, en concret, pel que fa al llegat a favor del seu fill, mitjançant la figura del llegat de cosa parcialment aliena en el testament del marit. Això li ho permet el fet que ambdós van testar el mateix dia i a la mateixa hora i davant del mateix notari, completant per mitjà dels dos testaments el repartiment gairebé íntegre del seu patrimoni, únicament entre els tres fills comuns.⁷ L'anàlisi del comportament de l'esposa vídua —mitjançant la prova practicada en les actuacions— també permet al Tribunal constatar que aquesta, en l'exercici del seu dret de disposició sobre els béns del causant i sobre els seus béns propis, ha anat complint materialment les previsions que s'ordenaven en els testaments pel que fa als altres dos fills, amb l'única excepció del llegat litigiós que afavoria el tercer fill, ara demandant.

A més, es dona la circumstància que l'esposa no havia estat instituïda hereva pel seu marit, sinó únicament legatària, i que els immobles objecte del llegat litigiós ja eren posseïts pel legatari des de temps enrere, en vida del testador. La conclusió és que el testador, coneixent que els béns eren copropietat d'ell mateix i de la seva esposa, va voler llegar-los íntegrament al seu fill, per la qual cosa existeix, i és vàlid i eficaç, un llegat de cosa parcialment aliena, que recau sobre la meitat indivisa del solar i de les places d'aparcament, que eren titularitat de la legatària i esposa del causant.

Com es pot veure, el recurs a la prova extratestamentària o extrínseca per part del Tribunal Superior és molt important en el supòsit analitzat. Es podria dir que, més que estudiar el testament, s'analitza amb molta cura tot el que l'envolta, per a la qual cosa se supera fins i tot la doctrina tradicional del Tribunal

7. Cal dir, referent a això, que entre la prova documental que consta en les actuacions es troben els esborranys dels dos testaments, la qual cosa permet conèixer millor les decisions consensuades per ambdós esposos a l'hora de repartir els béns entre els fills comuns.

Suprem sobre la interpretació lògica, teleològica i sistemàtica del testament.⁸ Si alguna crítica es pot formular a aquesta tècnica interpretativa, és que oblida una mica el criteri restrictiu contingut en l'article 287 CS, específic per a la figura jurídica del llegat de cosa parcialment aliena. En efecte, el legislador, en aquest article, d'acord amb allò establert en l'article 285 CS, sanciona com a norma general la ineficàcia del llegat en la part que la cosa és aliena, i com a excepció la validesa i eficàcia del referit llegat si es donen una sèrie de circumstàncies. Cal tenir en compte, a més, que els articles 285 i 287 CS constitueixen una matisació important de l'article 110 CS, més general, en el qual s'estableix la interpretació del testament sempre en sentit favorable a l'eficàcia de les seves clàusules i a l'afavorit amb elles.⁹ Per tant, el legislador, que com a norma general convida l'interpret a defensar l'eficàcia de les clàusules testamentàries dubtoses, en el cas del llegat de cosa aliena predica exactament el contrari, bàsicament perquè la disposició sobre béns que no formen part del patrimoni del causant sempre ha de ser excepcional. Això obliga el Tribunal, com a mínim, a ser extremament curós a l'hora de concloure quina és la voluntat del testador i a raonar de manera irreductible els motius pels quals entén que ha de prosperar l'excepció, és a dir, que sí que existeix el llegat de cosa aliena, i no la regla general, això és, que el llegat és eficaç solament respecte a la part que és titularitat del testador.

És clar que el Tribunal Superior, a diferència del que fa l'Audiència Provincial, interpreta la voluntat del causant en el sentit que prevalgui el ple desenvolupament de la disposició testamentària consistent en un prellegat de cosa parcialment aliena a favor del fill, sobre la disposició del llegat d'usdefruit amb facultat de disposició que afavoreix el cònjuge vidu. D'aquesta manera, es pot dir que arriba a sobrepassar les peticions de les parts litigants, perquè la part actora, en la pètica de la demanda, es limitava a instar la declaració del seu dret a percebre la nua propietat de la meitat indivisa que havia pertangut al causant i la plena propietat de la meitat indivisa del cònjuge supervivent, i, això no obstant, el Tribunal estableix que el llegat d'usdefruit no pot recaure sobre els béns objecte del prellegat. Així, el llegat d'usdefruit ha de quedar reduït i no pot afectar ni el solar ni les places d'aparcament, béns que es transmetran al beneficiari en plena propietat quant a les dues meitats indivises. Aquesta és la interpretació que tradicionalment es fa de l'usdefruit viudal universal en la successió abintes-

8. Vegeu, per a totes, les sentències del Tribunal Suprem de 20 de desembre i 18 de juliol de 2005. Sobre aquesta matèria, vegeu A. VAQUER ALOY, *La interpretación del testamento*, Barcelona, Cálamo, 2003.

9. Art. 110.3 CS: «En els casos de dubte, la interpretació es realitzarà en sentit favorable a l'afavorit, i les disposicions que li imposin qualsevol càrrega s'interpretaran restrictivament.»

tat, sobre la base de l'article 331 CS. La conseqüència és la preponderància de la decisió testamentària que, s'entén, van adoptar en el seu moment els dos esposos quant a la manera de repartir cada bé concret a cada fill, sobre la possibilitat que les facultats de disposició vinculades a l'usdefruit universal atorgarien al cònjuge vidu usufructuari per a modificar, si ho estimés necessari, el referit repartiment de béns acordat en vida del seu espos. Almenys sorgeix el dubte sobre què queda llavors de la potenciació de la figura del cònjuge supervivent per mitjà d'institucions com la de l'usdefruit universal amb capacitat de disposició. És realment tan clara i evident la veritable voluntat del testador descoberta pel Tribunal Superior en contraposició amb l'opinió del jutge de primera instància confirmada per l'Audiència?

No és tan estrany, en la pràctica, que el comportament dels fills faci canviar d'opinió la vídua o el vidu, que, amb el pas del temps, pot estimar més adequat un altre repartiment dels béns que el que van adoptar ambdós cònjuges en el moment d'atorgar testament. Per això no sembla suficient ni adequat, si el que es pretén és que el vidu tingui capacitat de decisió en aquest sentit, compaginar en un mateix testament el llegat d'usdefruit universal amb facultats de disposició amb prelleghats a favor de cadascun dels fills, que no es veuen afectats pel referit usdefruit.

Una segona qüestió sobre la qual es pronuncia el Tribunal Superior és la relativa al règim jurídic del llegat que afecta els béns en proindivís, en aquest cas del causant i del seu cònjuge, que no és l'instituït hereu:

La conseqüència d'estimar que existeix un llegat de cosa aliena encara que sigui de cosa certa no és la prensió del bé pel legatari sinó la facultat d'exigir del gravat amb el llegat un comportament determinat: l'adquisició de la cosa i la transmissió d'aquesta a l'afavorit.

És evident que el Tribunal Superior està configurant, pel que fa a la meitat indivisa del cònjuge supervivent, un llegat d'eficàcia obligacional, en el sentit que es descriu en l'article 253.2 CS. No obstant això, respecte de la meitat indivisa de la qual és titular el causant, atès que recau sobre béns determinats i propis del testador que no s'extingeixen amb la seva defunció, caldrà aplicar el règim jurídic previst per al llegat d'eficàcia real. Així, s'entén que, des de la delació, el fill afavorit amb aquest prelleghat, que ja tenia la possessió material de tot el solar i de les dues places d'aparcament, va rebre la titularitat de la meitat indivisa d'aquests immobles i podia dirigir-se contra la part gravada —els seus germans, però no la seva mare, com erròniament pretenia el demandant en aquest procediment—, perquè atorguessin les escriptures pertinents i

fessin efectiu aquest llegat de cosa certa del testador. Al costat d'això, s'entén que aquests gravats haurien de fer-se amb la titularitat de l'altra meitat indivisa dels béns, la qual pertany a la vídua usufructuària, per a transmetre-la després a l'afavorit.¹⁰

En la línia del que ja s'apuntava abans sobre l'anàlisi conjunta que fa el Tribunal de les dues institucions que conviuen en el testament litigiós i que han d'harmonitzar-se quant a la seva eficàcia, aquesta determinació del Tribunal Superior sobre qui és la persona gravada amb el llegat de cosa aliena apareix íntimament relacionada amb l'estudi que en la Sentència es desenvolupa de la figura del llegat d'usdefruit universal amb facultats de disposició.

En efecte, en aplicació d'allò que disposa l'article 304.3 CS, l'Audiència Provincial determinava l'aplicació, a l'usdefruit universal amb facultats de disposició, de les normes previstes per al fideïcomís de residu, tot entenent, en conseqüència, que la legatària, l'esposa del testador, era qui havia de pagar el prellugat quan afectava la meitat indivisa de la seva propietat i per això estava legitimada passivament en aquest procediment judicial i podia ser condemnada pel Tribunal al lliurament dels llegats i de les llegítimes. El Tribunal Superior tampoc no comparteix el criteri de la Sentència de segona instància en aquest aspecte i dedica l'extens fonament jurídic sisè de la seva resolució a la interpretació i l'anàlisi de l'esmentat article del Codi de successions i les disposicions concordants.¹¹

10. Hi ha una altra sentència del Tribunal Superior, de 23 d'abril de 2001, en la qual s'analitza la figura del llegat sobre cosa parcialment aliena, si bé el supòsit no és com el que aquí comentem, perquè la cotitularitat del bé llegat no afecta dos cònjuges que reparteixen d'aquesta manera tot el seu patrimoni entre els seus fills, sinó que l'immoble llegat —un local de negoci— era de la testadora i les seves filles, les quals va instituir hereves, però va prelleugar l'immoble només a una d'elles, la qual ajudava la seva mare en el negoci que es desenvolupava en el local. Així, des del moment que el cotitular del bé és el mateix gravat, les dues germanes instituïdes hereves, l'eficàcia del llegat de cosa aliena, una vegada determinada la seva existència, és molt més clara que en el cas que ens ocupa, perquè, com assenyalava el Tribunal Superior, es tracta d'un llegat d'eficàcia real. Aquesta sentència ha estat objecte d'anàlisi en aquesta mateixa revista; vegeu A. GIMÉNEZ COSTA, «Llegat de cosa aliena (Comentari a la sentència del TSJC de 23 d'abril de 2003)», *Revista Catalana de Dret Privat*, vol. 3 (2004), p. 165 i seg. L'autora es mostra disconforme amb el criteri del Tribunal Superior de qualificar el llegat, en la part que pertany al gravat, d'eficàcia real, entenent que l'article 253 CS es refereix únicament als béns propis del testador (vegeu p. 172).

11. Amb cita de la doctrina catalana i dels antecedents històrics de l'article 304 CS (art. 223.2, 211 i 212 de la Compilació), així com de la jurisprudència del Tribunal Suprem i les resolucions de la DGRN, el Tribunal Superior transcriu la doctrina que ja havia quedat plasmada en la seva Sentència de 22 de setembre de 2003 i conclou que no és possible atribuir legitimació passiva a la usufructuària propietària de la meitat indivisa del solar i de les places d'aparcament perquè les transmeti a l'afavorit amb el llegat. Citem textualment un fragment d'aquest fonament de dret sisè: «Sembla oportú fer en aquest punt unes precisions sobre l'abast de la remissió a les normes que

Cal suposar que aquesta doble transmissió, des del patrimoni de la titular al dels cohereus i d'aquests al legatari, que afecta el solar i les places d'aparcament i que es deriva de l'eficàcia obligacional d'aquest llegat de cosa parcialment aliena, no era el que els cònjuges van preveure quan van determinar de mutu acord transmetre aquests béns al seu fill mitjançant aquest mecanisme. D'aquesta manera i des de la perspectiva de l'eficàcia de la figura jurídica, sembla clar que el testador hauria fet millor instituint la seva esposa hereva, no únicament legatària de l'usdefruit universal de l'herència, perquè quedés afectada per l'obligació de pagar els llegats, o bé hauria d'haver establert un subllegat, imposant expressament a la seva esposa l'obligació de transmetre al legatari la seva meitat indivisa del solar i de les places d'aparcament (art. 260.1 CS). Això hauria simplificat, òbviament, la transmissió dels immobles fins al patrimoni del beneficiari i hauria evitat importants despeses notariales, fiscals i registrals.

I no només això. Cal considerar, a més, el joc de l'article 285.2 CS, que permet a l'hereu complir el llegat simplement amb el pagament al legatari del preu just de la cosa llegada, per la qual cosa, en el supòsit analitzat, el legatari podria acabar percebent, d'una banda, la meitat indivisa del solar i de les places d'aparcament que eren titularitat del causant, i de l'altra el preu just en diners de l'altra meitat indivisa que seguiria pertanyent a la seva mare. Hom podria objectar que aquesta solució que ofereix el legislador a la part gravada amb el llegat, a diferència del que es preveu en el Codi civil (art. 863 CC), és només subsidiària, això és, subjecta a la prova de la impossibilitat d'adquirir l'objecte del llegat o de la seva sobrevaloració, que emmena l'hereu a desistir de la seva adquisició. Però aquest no sembla un obstacle insalvable en la pràctica, i encara més si, com en el cas analitzat, es produeix una certa connivència entre la mare, titular de les meitats indivises objecte de llegat, i els germans del demandant, cohereus i obligats a complir la disposició testamentària, i una situació comuna d'enfrontament familiar amb l'altre fill, afavorit pel llegat.

regulen el fideïcomís de residu. En el supòsit d'usdefruit amb facultats de disposició ens trobem davant d'una situació que comporta que tant l'usufructuari com els nu propietaris adquireixen els drets respectius des del moment de la constitució de l'usdefruit, amb la conseqüència doncs que des d'aquest moment pertanyen al nu propietari els bens que no han estat objecte de disposició per l'usufructuari [...] a diferència del que succeeix en les disposicions fideïcomissàries, amb inclusió de la modalitat del fideïcomís de residu, en les quals l'únic titular dels béns és l'hereu fiduciari mentre està pendent el fideïcomís [...] D'aquestes consideracions es deriva que quan l'article 223,II de la Compilació sobre l'usdefruit amb facultats de disposició es remet a les normes sobre fideïcomís de residu, la intenció del legislador no es voler convertir l'usdefruit en un fideïcomís de residu, sinó delimitar les facultats dispositives de l'usufructuari per remissió a les normes del fideïcomís de residu, però mantenint la figura de l'usdefruit.»

Podria donar-se, en conseqüència, una nova i conflictiva situació de co-propietat, aquesta vegada entre el fill legatari i la seva mare, que només es podria resoldre mitjançant una acció judicial de divisió de cosa comuna, amb el risc inherent a aquesta solució de la menysvaloració dels béns, si són alienats mitjançant subhasta pública. En el millor dels casos, no està en absolut garantit que el legatari arribi a ser l'únic propietari dels béns objecte de llegat, tal com desitjava el testador.

Finalment i tornant a l'aspecte processal del supòsit específic analitzat, la conseqüència d'aquesta eficàcia obligacional del llegat de cosa aliena que grava únicament els cohereus és, precisament, la improsperabilitat del plet interposat pel legatari afavorit, d'acord amb les persones a les quals demanda i amb el que sol·licita en la pètica de la demanda pel que fa a cadascuna d'aquestes. Assenyal·la el Tribunal Superior en el fonament jurídic sisè:

D'aquesta manera no és possible atribuir legitimació pasiva a la demandada Sra. [...] propietària de la meitat indivisa del solar i de les places d'aparcament perquè les transmeti a l'afavorit amb el llegat, petició que és l'objecte de la lletra b) de la pètica de la demanda, ni tampoc el llegat d'eficàcia real per la meitat de la cosa que corresponia al testador objecte de la pretensió c), ja que tal obligació correspon als hereus del causant de conformitat amb el que disposen els art. 285 i 260 del CS.

No escau recordar que els hereus són l'actor mateix i els seus germans [...], als quals solament pot afectar l'acció declarativa exercitada, però no les de condemna, no formulades en contra seu.

Igualment, atès que la part actora no havia demandat les persones obligades a lliurar-li el seu llegat, una vegada aconsegueix el reconeixement del seu títol adquisitiu, es troba que haurà d'interposar un nou plet contra els seus germans per a obtenir la cosa llegada i, a més, que existeix la possibilitat certa que els béns llegats li siguin lliurats només parcialment, en la proporció que pertanyien al causant.

3.2. ALTRES SENTÈNCIES DEL TRIBUNAL SUPERIOR

Ja s'ha esmentat en aquest treball que aquesta és la segona vegada que el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya ha entrat de ple en la figura jurídica del llegat de cosa aliena, o, més concretament, parcialment aliena. En la Sentència de 23 d'abril de 2001 també es planteja si existeix o no un llegat de cosa alie-

na en un supòsit de transmissió *mortis causa* d'un immoble en règim de copropietat, i el Tribunal Superior es decanta per la declaració de la seva existència i validesa pel fet de ser aquesta la voluntat de la testadora. Per la seva banda, la Sentència de 3 de febrer de 2005 es limita a esmentar de manera col·lateral la possibilitat que en el supòsit analitzat es doni també aquest tipus de llegat, però el descarta perquè es tracta d'una situació en absolut acreditada, que ni tan sols les parts apuntaven com a possible en les seves al·legacions.¹² La resta de sentències del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya no s'han detingut en la referida institució successòria.

Podria apuntar-se, a la vista de la Sentència de 23 d'abril de 2001 i de l'analitzada ara, de 24 d'abril de 2006, que s'està iniciant un nou corrent jurisprudencial del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya pel que fa a la interpretació dels articles 285 i 287 CS: la voluntat sobirana del causant és la clau per a dirimir en cada cas si existeix o no el llegat de cosa aliena. El legatari haurà de provar, en primer lloc, el coneixement del testador que la cosa no li pertanyia en la seva totalitat i, en segon lloc, tot i ésser conscient d'aquesta alienenitat parcial de l'objecte del llegat, la seva voluntat era llegar la cosa íntegra.¹³ Segons el meu parer, aquesta doctrina del Tribunal Superior de Justícia, que aplica el Codi de successions vigent, és fidel a la tradició jurídica pròpia i recull el criteri interpretatiu romanista, que també era l'emprat per la doctrina clàssica catalana i que ha arribat fins als nostres dies.¹⁴ En el mateix sentit, el Tribunal Suprem, en la seva interpretació dels articles 861 a 864 del Codi civil, manté una línia jurisprudencial consolidada en el sentit que, a fi d'entendre

12. STSJC de 3 de febrer de 2005, fonament jurídic sisè: «En no haver estat objecte d'al·legació ni de pretensió de les parts, ni de debat, ni de prova, ni del fonament de les Sentències d'instància, que la Sra. [...], en el testament de 1992, hagués disposat un llegat de cosa aliena de l'article 285 del Codi de Successions de Catalunya a favor del Sr. [...], resulta innecessari que aquesta Sala faci una referència aprofundida a aquesta qüestió que ha romàs i està fora del procés.»

13. Així, en la STSJC de 23 d'abril de 2001, igual que en la Sentència estudiada ara, el Tribunal Superior realitza una tasca interpretativa del testament i dels fets que envolten aquest, que li permet concloure a favor de l'existència del llegat de cosa aliena. Fonament jurídic sisè: «En aquest cas és ben clara la voluntat de la testadora de prelleugar a [A] el local [...] sencer, perquè malgrat saber la testadora perfectament que quasi la integritat de l'immoble agrupat era de les seves filles [A i B] (era tot d'elles llevades les 3/8 parts [d'una de les finques]), va disposar expressament i clara el prelleugat del local sencer a favor de [A].»

14. Vegeu A. GIMÉNEZ COSTA, «Llegat de cosa aliena», p. 169-171. A fi de no incórrer en repeticions innecessàries, em remeto a la completa referència que es conté en aquest article sobre el llegat de cosa aliena en la tradició jurídica catalana. Respecte a la sentència que ella comenta, l'autora discrepa perquè entén que el Tribunal Superior conclou que existeix un llegat de cosa aliena però no ofereix cap argument que fonamenti tal interpretació.

que, hi ha una voluntat expressa del testador de llegar la cosa íntegrament encara que no li pertanyés en la seva totalitat, no és necessària una clàusula expressa a aquest efecte, sinó que aquesta voluntat del testador pot deduir-se del conjunt d'elements fàctics que l'envolten, així com de l'anàlisi global del contingut del testament.¹⁵

4. CONSIDERACIONS FINALS

Sembla adequat acabar aquest treball incidint en la qüestió de la, entre cometes, ineficàcia del sistema. En efecte, després de l'anàlisi completa de la resolució del Tribunal Superior, s'ha de concloure que la voluntat dels cònjuges, titulars en comunitat ordinària d'uns determinats béns, podria no haver-se complert, almenys no la voluntat que ambdós manifestaven quan van testar conjuntament l'any 1991. Tampoc el legatari, tot i haver obtingut una sentència estimatòria, és a dir, la declaració de la validesa i l'existència del llegat de cosa aliena que l'afavoreix, pot fer efectiu el seu dret després del plet interposat i es veu abocat a interposar una nova acció enfront dels seus germans, gravats per la disposició testamentària, amb la petició que procedeixin al compliment del llegat, tant en la part que es tracta d'un llegat d'eficàcia real com en la que consisteix en un llegat d'eficàcia obligacional. Així mateix, per a obtenir la seva porció legitimària lliure de càrregues o gravàmens, haurà de demandar els cohereus i també la usufructuària universal, la qual cosa suposa un litisconsorci passiu necessari.¹⁶

No obstant això, la veritat és que, segons expliquen els juristes pràctics, aquest recurs al doble testament idèntic que conté el llegat de cosa parcialment aliena és freqüent a Catalunya per a la transmissió de coses que pertanyen en comunitat ordinària a ambdós cònjuges. Davant dels evidents inconvenients d'aquesta figura jurídica, alguns notaris aconsellen la utilització d'una fórmula testamentària que, *de facto*, converteixi el llegat de cosa parcialment aliena en un

15. Vegeu la STS de 29 de gener de 1985, en la qual es conté la relació de sentències que configuren una doctrina jurisprudencial consolidada (sentències del Tribunal Suprem de 8 de juliol de 1940, 6 de març de 1944, 3 de juny de 1947, 20 d'abril de 1965, 24 de juny de 1965, 12 de febrer de 1966, 9 de juny de 1971, 2 de març de 1973 i 10 d'octubre de 1977).

16. STSJ de 24 d'abril de 2006, fonament jurídic sisè: «No obsta al que s'ha dit anteriorment que la Sra. [...] quant als punts c) i d) de la pètica de la demanda, hagi també d'ésser demandada donant lloc a la figura del litisconsorci passiu necessari en sol·licitar-se que el lliurament d'una part del llegat (per al qual es trobarien legitimats els hereus) es dugui a terme sense la càrrega de l'usdefruit com a llegat de llegítima.»

llegat exclusivament de cosa pròpia del causant: «[L]lego la totalitat o la part que al temps de la meua defunció em correspongui.»¹⁷

Evidentment, es redueixen els problemes quant a la interpretació posterior de la veritable voluntat del causant, però a costa de renunciar a la figura del llegat de cosa aliena i sense transmetre el bé íntegre fins a la defunció del segon dels cotitulars. Sembla més adequat, a aquest efecte, el recurs al pacte successori i tractar de nuar les voluntats de tots els partícips en la successió *mortis causa* de la cosa en règim de proindivisió: els dos cotitulars, l'hereu gravat i el legatari. És evident que a Catalunya l'heretament està mediatitzat pel seu règim jurídic, contingut en els articles 67 i següents del Codi de successions, que únicament pot atorgar-se mitjançant capítols matrimonials, figura en desús en l'àmbit successori i desconeguda per a molts ciutadans. No obstant això, més d'una vegada podria ser la solució per a resoldre de manera definitiva situacions successòries de les famílies, tot evitant conflictes judicials com el que es posa de manifest en la sentència analitzada. Per altra banda, caldria també esmentar la figura del testament conjunt que apareix recollida en els articles 421-17 i següents del Projecte de llei pel qual s'aprova el llibre quart del Codi civil de Catalunya, relatiu a les successions. D'acord amb aquesta proposta legislativa, dues persones majors d'edat poden testar en un mateix instrument notarial, si bé el legislador assenyala que les disposicions de caràcter vinculant per als dos causants han de convenir-se mitjançant pacte successori.

17. Vegeu T. GIMÉNEZ DUART, a Ll. JOU I MIRABENT (coord.), *Comentarios al Código de sucesiones de Cataluña*, vol. II, Barcelona, Bosch, 1994, article 287, p. 999.